

УДК 37.013(092)»18/19»

*Галина Полянська,
м. Полтава*

ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В РОДИНІ ОГОЛЕВЦІВ: ДОСВІД І РЕЗУЛЬТАТИ

У статті розкриваються виховні засади сім'ї Оголевців, представники якої здійснили вагомий внесок у різні галузі культури і науки. Проаналізовано діяльність Володимира Оголевця, просвітителя, літератора, композитора і лектора-музикознавця, у полтавський період. Охарактеризовано значення інших представників родини в розвитку біології, образотворчого мистецтва, історико-теоретичного літературознавства, музикознавства тощо. Доведено, що основи такої багатогран-

ної діяльності закладаються в дитинстві та юності, в особливій, творчій атмосфері родинного дому.

Ключові слова: *Оголевець, Полтава, наука, мистецтво, виховання.*

Постановка проблеми. На межі XIX – XX ст. місто Полтава, із його шістдесятма тисячами населення було досить яскравим культурним центром. Тут діяли краєзнавчий музей, публічна бібліотека, губернська архівна комісія, відділення Російського музичного товариства... У 1900 р. було зведено приміщення театру. Окрім сезонних труп, тут виступали зірки театральної сцени – М. Заньковецька, М. Кропивницький, М. Садовський, В. Комісаржевська, М. Фігнер, давав спектаклі московський театр Корша, проходили концерти симфонічного оркестру Д. Ахшарумова.

На відкритих майданчиках Міського та Чинівницького садів проходили літні концерти, у кількох концертних залах гастролювали А. Рубінштейн, М. Мусоргський та Д. Леонова, А. Контський, О. Зілоті, А. Арєнський та баг. ін. Лець не в кожній оселі був (і звучав) музичний інструмент. До бурхливої музичної атмосфери доклав ентузіазму та професіоналізму композитор і піаніст Леонід Леонідович Лісовський, випускник Санкт-Петербурзької консерваторії. На межі століть музикант працював у Полтаві й активно втілював у життя набуті знання. Культурну атмосферу міста він описав у безцінних спогадах «Десять лет в Полтаве», що залишилися в рукописах і зберігаються у НБУ ім. В. Вернадського. Свідчення сучасника переконують у тому, що у Полтаві культурним просвітництвом займалися не тільки музиканти, а й представники знаті та інтелігенція. У спогадах фігурують начальниця Інституту шляхетних дівчат, Віце-губернатор, директор Кадетського корпусу, предводитель дворянства. Сам Лісовський активно виступав як критик і композитор, а педагогічна діяльність зростила майбутніх активних діячів національного відродження. Серед його вихованців – музикознавець Володимир Оголевець. Останнє прізвище було досить відомим у місті, але в літературі воно зустрічається з різними ініціалами. Хто ж ці люди і що залишили вони наступним поколінням?

Мета статті полягає в розкритті контексту становлення кількох яскравих діячів культури, невідомих широкому загалу,

аналіз діяльності однієї полтавської родини, що вплинула на розвиток культури і науки нашого народу.

Виклад основного матеріалу. Родина Оголевців була досить відомою в місті. Її голова – Степан Якович Оголевець народився в Полтаві в багатодітній сім'ї чиновника [1]. Ще навчаючись у гімназії, із 15 років він став давати приватні уроки, щоб допомогти родині. Сумління кинуло його у вир політичної боротьби: далекі мандри закінчилися у Полтаві на початку 1884 р. Він вступає на службу в губернське земство, потім одержує місце податкового інспектора в казенній палаті, обирається гласним Полтавської думи [9, с. 118].

Сорок років служіння рідному місту залишили помітний слід: «Степан Якович ... сприяв здійсненню багатьох корисних справ у галузі культури, народної освіти, охорони здоров'я і землевпорядкування. З його ім'ям пов'язане спорудження міської електростанції, проведення водогону, будівництво приміщення міського театру» [9, с. 118]. Останній проект утілювався в життя під його особистим прискіпливим наглядом. Завіса театру, виконана на замовлення С. Оголевця художником Г. Мясоєдовим, нині зберігається в Полтавському краєзнавчому музеї.

Серед численних друзів родини були скульптор Л. Позен, лікар О. Волкенштейн, літератор М. Сосновський, викладачі, адвокати, земські службовці. Особливо приятні стосунки підтримувалися з родинами В. Короленка та Г. Мясоєдова. Музичні вечори в садибі художника не обходилися без синів Степана Яковича: студенти Віктор і Василь виконували відповідно партії скрипки та віолончелі, Володимир – фортепіано. Дружина Степана Яковича – Анна Василівна – мала добрий голос, уміла й любила співати, заохочувала до музикування своїх дітей. Музика постійно звучала і в будинку Оголевців. Семеро дітей: Володимир, Василь, Віктор, Олексій, Георгій, Зінаїда та Олександра згодом обрали різні життєві шляхи (Василь і Віктор стали економістами-юристами), але всі мали схильність до занять мистецтвом, багато уваги приділяли музиці. Середні сини Степана Яковича Віктор та Олексій, крім того, серйозно захоплювалися живописом, а Олексій вивчав ще й теорію живопису, архітектури і літератури. Важливо, що творчі інтереси підтримувалися

батьками: Олексій Степанович в «Автобіографії» згадує, що навчався живопису в А. Рощиної та користувався консультаціями Г. Мясоедова. Віктор навчався малюванню у Марії Ервінівни Бухгейм, учениці Г. Мясоедова.

Віктору Степановичу належать спогади про Г. Мясоедова, В. Короленка, скульптора Л. Позена, композитора О. Скрябіна. Не ставши професійним художником, Віктор Степанович, однак, усе життя продовжував займатися живописом. Його майстерність ще за життя схвально оцінювали московські художники, зокрема К. Юон. На схилі років Віктор Оголевець залишив Полтавському художньому музею близько двох десятків своїх робіт. Полтавські краєвиди початку минулого століття мають не тільки художню цінність – це скарб для краєзнавців та істориків, поезія рідної землі.

Краса приваблювала й Георгія Оголевця. Однак він, на відміну від старших братів, схилився до живої природи. Учений, працівник ВІЛАРУ (Всесоюзний науково-дослідний інститут лікарських та ароматичних рослин), відповідальний секретар бюлетеня Головного ботанічного саду АН СРСР, автор низки наукових статей усе життя присвятив розвитку улюбленої науки та пропаганді її здобутків. Його природничі праці ілюстровані власними, абсолютно професійними малюнками.

Старший син Степана Оголевця Володимир – філолог, юрист, музикознавець і композитор, один із тих діячів нашої культури, хто служив їй усе життя й чие ім'я на багато років було забуте історією. Навчаючись у гімназії, Володимир Оголевець упродовж чотирьох років брав уроки фортепіанної гри у Л. Лісовського і постійно відвідував не тільки всі концерти симфонічного оркестру Д. Ахшарумова, але й усі його репетиції [3, с. 131]. Закінчивши гімназію, Володимир вступив на історико-філологічний факультет Київського університету Св. Володимира, а по закінченні був залишений для підготовки до професорського звання.

Відчуваючи відповідальність за долю молодших братів і сестер, В. Оголевець почав учителювати в середніх навчальних закладах Києва, а згодом – Полтави (викладав латинську мову та російську словесність). Це були роки творчого злету, інтенсивної

просвітницької діяльності. Зокрема, він був одним із ініціаторів і організаторів Полтавського товариства аматорів камерної музики, виступав із лекціями на музикознавчі та літературознавчі теми й зарекомендував себе як серйозний дослідник і блискучий оратор. Особливо запам'яталась землякам промова В. Оголевця, виголошена на міському ювілейному вечорі на честь сторіччя від дня народження М. Гоголя в 1909 р. Половина збору з цього вечора пішла у фонд спорудження пам'ятника письменникові [3, с. 132]. Його симфонічні твори (музична картина «Прометей», «Колядка», «Українська сюїта») неодноразово виконувалися в Полтаві, Харкові та Катеринославі під орудою автора, а фінал «Української сюїти» увійшов до програм оркестру Д. Ахшарумова [3, с. 132].

Наукові інтереси Володимира Оголевця зосереджувалися здебільшого в літературній сфері. Філолога зацікавило «Слово о полку Ігоревім», а увагу музикознавця привернули симфонії Бетховена. Кілька праць було рекомендовано Міністерством народної освіти як посібники для середніх навчальних закладів.

У 1912 р. В. Оголевець знову стає студентом: вступає на юридичний факультет Київського університету (на факультеті вже навчався Л. Ревуцький, а наступного року вступив Б. Лятошинський), але не зраджує своїх уподобань і бере активну участь у музичному житті міста. Упродовж кількох місяців за підписом «В.О.» і «Консерватор» у київських «Последних новостях» було надруковано 26 музикознавчих рецензій, серед яких – відзиви на концерти С. Рахманінова, С. Кусевицького, Яші Хейфеця, Пабло Казальса. Водночас, реалізуючи власні філологічні пошуки, просвітник уклав підручник «Грамматика русского языка», який одразу був рекомендований як посібник для середніх навчальних закладів [3, с. 133].

У 1915 р. Київський університет у зв'язку з військовими подіями (тривала Перша світова війна) евакуювали до Саратова. Володимир Степанович повернувся до Полтави, а восени в Харкові склав екстерном випускні экзамени, здобувши каліфікацію кандидата на судові посади. Упродовж 1915 – 1927 рр. він працював у Полтаві юристом у різних установах.

До педагогічної роботи він повернувся в 1927 р. – почав викладати історію музики в музичній школі, а з вересня 1929 р. пов'язав свою долю з Полтавським педагогічним інститутом, де викладав на курсах теорії літератури та історії російської літератури, керував роботою аспірантів; з 1935 р. очолював кафедру російської літератури; одержав звання доцента літературознавства. За сухим переліком фактів стоїть багаторічна виснажлива праця, адже викладач мав щодня аудиторне навантаження у 8-10 академічних годин, а у вихідні дні часто доводилося читати публічні лекції. Виступів, пов'язаних із музикою, ставало все менше – музичне життя в Полтаві занепадало. Лише іноді в інституті він проводив музичні вечори, де свою розповідь завжди ілюстрував грою на фортепіано [3, с. 133].

Учні Володимира Степановича (*серед них музикознавець Т. Шеффер, хоровий диригент, засновник музею «Музична Полтавщина» М. Фісун, відомий педагог В. Сухомлинський*), згадують його як природженого педагога, що приваблював аудиторію енциклопедичними знаннями, логічністю й стрункістю викладу, образністю бездоганної літературної мови. У спогадах Карпа Ходосова із захопленням згадується «лектор Оголевець», який «цитовав напам'ять» розділи з творів давньоруської літератури та «цілі сторінки» класиків [7, с. 124-125].

Володимир Степановичу була притаманна виняткова сила духу, й удари долі він зустрічав мужньо, а їх йому випало чимало: втрата зору, тяжка хвороба й передчасна смерть дружини; хвороба вісімдесятирічної матері, її смерть у жовтні 1943 р. У січні 1947 р. «за власним бажанням» його звільнили від обов'язків завідувача кафедри; у березні того ж року наказом по інституту він був «відраджений у розпорядження Міністерства освіти», а менше ніж через рік був змушений залишити інститут, викладання в музичному училищі та вийти на пенсію [3, с. 134-135].

Двадцять два довгих роки провів він майже у вакуумі (помер у Полтаві після важкої хвороби 12 липня 1970 р.). Але не занепав духом. Його ерудиція та пам'ять стали в нагоді багатьом, хто звертався до нього в історико-краєзнавчих питаннях. Зокрема, він написав спогади про Д. Ахшарумова і віддав їх у розпорядження Л. Кауфмана, який працював над книгою про

відомого диригента [5, с. 134-135]. Ідея написання цієї монографії належить Володимирі Степановичу: він звернувся до композитора Л. Ревуцького з листом, у якому запропонував майбутньому авторові свої послуги. Для викладача музичного училища К. Данилової склав «Фактичні дані про музичне життя в Полтаві». Саме його свідчення стало вирішальним в ідентифікації всесвітньовідомого вченого Ю. Кондратюка з колишнім учнем Полтавської гімназії О. Шаргеєм.

Майбутній музикознавець Олексій Оголевець за родинною традицією водночас із навчанням у гімназії здобував і музичну освіту в музичній школі Л. Лісовського в Полтаві, пізніше – у 1912 – 1916 рр. – навчався у Народній консерваторії в Москві. Серед його викладачів були Б. Яворський, Є. Богословський та О. Гедіке. На старших курсах він уже сам викладав у цьому ж навчальному закладі теоретичні предмети і був асистентом у хоровому класі. Водночас О. Оголевець виступає як піаніст із власними творами (залишилися в рукописі п'ять фортепіанних сонат, багато дрібних творів, романси, ескіз симфонії) і редагує літературний альманах «Гюлістан», учасниками якого були В. Брюсов, К. Бальмонт, В. Іванов, Ф. Сологуб та ін. [5, с. 978].

Після закінчення юридичного факультету Московського університету він працював начальником міліції в одному з округів Москви. Водночас із службою викладав на музичних курсах А. Шора та в музичній школі М. Медведевої.

Із 1933 р. О. Оголевець повністю присвячує себе музичній науці, вважаючи це головою справою життя [5, с. 979]. Він вступає до Спілки композиторів РСФСР, але не як музикознавець, а як композитор, автор фортепіанних творів. До кола його найближчих друзів входять О. Крейн, Д. Шостакович і Ю. Енгель. Робота в Ленінградському інституті театру й музики завершилась виданням у 1941 р. фундаментальної праці «Основы гармонического языка». Після закінчення Великої вітчизняної війни Олексій Степанович організовує кабінет-лабораторію тональних систем у Москві. Він обґрунтував нові принципи темперації, розробив ідеї та експериментальні зразки клавірних інструментів 17 та 29 ступеневого строю, хоча максимальною зручною кількістю ступенів в октаві вважав 233.

У 1946 р. виходить друком його фундаментальне дослідження «Введение в современное музыкальное мышление». Заключний етап дослідницької діяльності вченого був присвячений розробці взаємодії словесного й музичного мислення, результатом чого став двотомник «Слово и музыка в вокально-драматических жанрах» (1960) та «Вокальна драматургія Мусоргського» (1966). Останньою роботою був збірник статей і досліджень «Специфика выразительных средств музыки», що вийшов уже після смерті автора (1969 р.). Фактично Олексій Оголевець відкрив нову галузь науки – історико-теоретичне музикознавство. Його концепція дозволяє розкрити фундаментальні закономірності музичної мови людства на всіх стадіях розвитку, при цьому рівно як народної, так і професійної творчості [8, с. 136].

Висновки. Отже, спілкування з яскравими особистостями виховує схильність до творчості; художня діяльність породжує духовне багатство й розкриває обрії нових можливостей, бачення яких породжує дієві імпульси до реалізації проектів і надає сили та енергії «генераторам ідей». Діяльність представників відомої полтавської родини підтверджує важливість духовної культури, родинних традицій у розвитку особистості.

Список використаної літератури

1. Викторов С. О. Семидесятник С. Я. Оголевец // Вопросы истории. – 1968. – №1. – С. 211-213.
2. Литвиненко А. Л. Лісовський і музичне життя Полтави на зламі XIX – XX ст. / А. І. Литвиненко // Культура України: мистецтвознавство: [зб. наук. пр.]. – Харків : ХДАК, 2001. – Вип. 8. – С. 167-174.
3. Оголевец А. В. Володимир Степанович Оголевец / А. В. Оголевец // Історія Полтавського педагогічного інституту в особах : матеріали конф., присв. 80-річному ювілею інституту. – Полтава : Кларисса, 1995. – С. 130-136.
4. Оголевец А. В. Оголевец Володимир Степанович // Альманах пошани й визнання Полтавщини. 100 видатних особистостей Полтавщини минулих століть. Презентаційно-іміджне видання. – Полтава : Агрополіграфсервіс, 2003. – С. 134-135.
5. Оголевец О. С. Основы гармоничной мови : у 2 кн. / Олексій Степанович Оголевец. Репр. вид. [упоряд. та відп. ред. О. С. Цалай-Якименко]. Кн. 2. – Київ – Львів – Полтава : Полтавський літератор, 2006. – 532 с.
6. Отчий край: Історико-літературний збірник. – Вип. 4. – Київ, 1990. – С. 96-100.
7. Ходосов К. Гортаючи сторінки пам'яті... / Карпо Ходосов // Дніпро. – 1975. – № 8. – С. 124-125.

8. Цалай-Якименко О. С. Оголевец Олексій Степанович // Альманах пошани й визнання Полтавщини. 100 видатних особистостей Полтавщини минулих століть. Презентаційно-іміджне видання. – Полтава : Агрополіграфсервіс, 2003. – С. 136-137.
9. Чепіль О. Вулицями старої Полтави : наук.-популярні нариси / Ольга Чепіль. – Полтава : РІК, 2010. – 151 с.

Галина Полянская

ВОСПИТАТЕЛЬНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ СЕМЬИ ОГОЛЕВЦЕВ

В статье раскрываются воспитательные принципы в семье Оголевцев, представители которой осуществили весомый вклад в разные отрасли культуры. Проанализирована деятельность Владимира Оголевца, просветителя, литератора, композитора и лектора-музыковеда в полтавский период. Охарактеризовано значение других представителей семьи в развитии биологии, изобразительного искусства, историко-теоретического литературоведения, музыковедения и т. д. Доказано, что основы такой многогранной деятельности закладываются в детстве и юности, в особой, творческой атмосфере родного дома.

Ключевые слова: *Оголевец, Полтава, наука, искусство, воспитание.*

Galina Polianska

EDUCATIONAL POTENTIAL OF THE OGOLEVETS FAMILY

The article is devoted to the education of the Ogolevets family, whose representatives made a significant contribution to the various branches of culture. Scientists from different fields came out the family: economics and botany, music and literature. From an early age growing up in an atmosphere of creativity, the Ogolevets were up-brought in close contact with the creative intelligence of provincial center – a sculptor L.V. Posen, literator M.I. Sosnovskiy, writer V.G. Korolenko, painter G. Myasoedov and in the future did not break with artistic activity. Writer and teacher Vladimir Ogolevets made a significant contribution to the cultural life of Poltava: distinguished himself as a brilliant educator, writer, composer, musicologist and lecturer. He left a significant cultural heritage: a series of printed literary works and orchestral scores performed during his lifetime. Vasily elected law, Victor – economics, George – the biological sphere of activity. However, George and Alex were seriously interested in painting, and Viktor Stepanovich went on doing it all his life. His skills were positively evaluated during his lifetime by professional artists. Author of several scientific articles George Ogolevets devoted his life to biological research, but his work on natural illustrations own, absolutely professionally drawings. Trained as a lawyer Alexei Ogolevets also studied the theory of painting, architecture, literature and language, taught theoretical literature and opened a new branch of historical and theoretical musicology. Member of the Union of Composers of the RSFSR, the author of piano works, he proposed new principles of temperament, developed ideas and experimental samples of keyboards. The bases for such diverse activities were laid in childhood and adolescence, in particular, the creative atmosphere of the parent house.

Keywords: *the Ogolevets, Poltava, science, art, education.*

References

1. Viktorov, S. O. (1968) *Semidesyatnik S. Ya. Ogolevets* [Semidesyatnik S. Ya. Ogolevets] In *Voprosy istorii* [Questions of history], № 1, pp. 211-213. (in Ukrainian)
2. Lytvynenko, A. L. (2001) *Lisovs'kyi i muzychne zhyttya Poltav na zlami XIX – XX st.* [Lisovskiy and musical life of Poltava on the fracture of XIX – XX century]. In: *Kul'tura Ukrayiny: mystetstvoznavstvo* [Culture of Ukraine: study of art], Kharkiv, KhDAK, vol. 8, pp. 167-174 (in Ukrainian).
3. Oholevets', A. V. (1995) *Volodymyr Stepanovych Oholevets'* [Volodymyr Stepanovych Ogolevets] In *Istoriya Poltavskoho pedahohichnoho instytutu v osobakh. Materialy konf., prysv. 80-richnomu yuvileyu instytutu* [History of Poltava pedagogical college in persons. Materials of conference, devoted to 80th anniversary of institute], Poltava, Klaryssa, pp. 130-136 (in Ukrainian).
4. Oholevets', A. V. (2003) *Oholevets' Volodymyr Stepanovych* [Ogolevets Volodymyr Stepanovych]. In: *Al'manakh poshany y vyznannya Poltavshchyny. 100 vydatnykh osobystostey Poltavshchyny mynulykh stolit'. Prezentatsiyno-imidzhne vydannya* [Almanac of honour confession of Poltava region. 100 famous persons of Poltava region of the last centuries.], Poltava, Ahropolihrafservis, pp. 134-135 (in Ukrainian).
5. Oholevets', O. S. (2006) *Osnovy harmonichnoyi movy: u 2 kn.* [Bases of harmonic language: in 2 books], vol. 2., Kiev – Lviv – Poltava, Poltavskyy literator, 532 p. (in Ukrainian).
6. *Otchyy kray: Istoryko-literaturnyy zbirnyk* (1990) [Motherland: Historical and literary collection], vol. 4, Kiev, pp. 96-100. (in Ukrainian).
7. Khodosov, K. (1975) *Hortayuchy storinky pam'yati...* [Flipping the pages of memory.]. In: *Dnipro* [Dnepr], № 8, pp. 124-125 (in Ukrainian).
8. Tsalay-Yakymenko, O. S. (2003) *Oholevets' Oleksiy Stepanovych* [Ogolevets Oleksii Stepanovych]. In: *Al'manakh poshany y vyznannya Poltavshchyny. 100 vydatnykh osobystostey Poltavshchyny mynulykh stolit'. Prezentatsiyno-imidzhne vydannya* [Almanac of honour confession of Poltava region. 100 famous persons of Poltava region of the last centuries.], Poltava, Ahropolihrafservis, pp. 136-137 (in Ukrainian).
9. Chepil', O. (2010) *Vulytsyamy staroyi Poltavy: nauk.-populyarni narysy* [By the streets of old Poltava: popular scientific essays], Poltava, RIK, 151 p. (in Ukrainian).

Одержано 11.05.2015 р.